

ПЕДАГОГІКА

УДК 75.477

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-4-28>

Ярослав ЛОГІНСЬКИЙ,
 orcid.org/0000-0001-8198-8388
 кандидат мистецтвознавства,
 доцент кафедри рисунку
 Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну
 імені Михайла Бойчука
 (Київ, Україна) j.loginsky@gmail.com

ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ В МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз становлення сучасної національної художньої школи. До уваги беруться ті фактори, які значною мірою вплинули на вдосконалення освітніх практик. Зокрема, аналізується перебіг ситуації у творчих закладах сьогодні. Короткий огляд стану в мистецьких ВНЗ вказує на неузгодженість і неефективність взаємодії поступальної системи освіти. Іде пошук відповіді на сучасний стан цієї проблеми. Освітні програми мистецьких закладів звертаються до різноманітних зарубіжних ідей і практик, при цьому запит на формування власних програм не враховує попереднього історичного досвіду. Натомість спостерігається надмірне захоплення різними художніми програмами на комп'ютерних платформах як заміник традиційного вишколу. Як показує практика художніх вишів, зворотній процес протікає вкрай важко та з недостатньо задовільними результатами. Також не враховується спрямованість художніх спеціалізацій за їхніми фаховими потребами. Вікові традиції та їх інтерпретація потребує більшого осмислення в контексті конкретного мистецького фаху. Існує певна поступовість виховного процесу в царині мистецької фахової підготовки. Система художніх шкіл і професійних мистецьких коледжів повинні надавати відповідний базис. Ланки першого та другого рівнів освіти покликані забезпечувати міцне підґрунтя для вищих мистецьких закладів, однак цю функцію не виконують.

Водночас у ВНЗ збільшується кількісний обсяг самостійної роботи за рахунок аудиторних практичних занять. Це не тільки негативно впливає на мистецькі практики, а й суперечить специфіці устрою їхньої виховної системи. Програми творчих закладів повинні враховувати занижені норми за фаховим навантаженням і не допускати їх.

Специфіка мистецьких закладів базується на постійному практичному вдосконаленні під час аудиторних занять. Запорукою професійного зростання у фахових навичках є повсякденні практичні заняття під наглядом старших наставників. Це єдиний спосіб виховання високопрофесійної творчої особистості. У такому аспекті творчі заклади втілюють особливі виховні програми і є носіями високих естетично-мистецьких сенсів.

Ключові слова: фахова підготовка, образотворче мистецтво, мистецька освіта, специфіка викладання, творча особистість.

Yaroslav LOGININSKY,
 orcid.org/0000-0001-8198-8388
 Candidate of Art History,

Associate Professor at the Department of Drawing
 Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative Applied Arts and Design
 (Kyiv, Ukraine) loginsky@gmail.com

EDUCATIONAL PROCESSES IN ART INSTITUTIONS OF UKRAINE

The article analyzes the formation of the modern national art school. Factors that have significantly influenced the improvement of educational practices are taken into account. In particular, the course of the situation in creative institutions for today is analyzed. A brief overview of the situation in art universities indicates the inconsistency and inefficiency of the interaction of the progressive education system. The answer to the current state of this problem is being sought. Educational programs of art institutions turn to a variety of foreign ideas and practices, while the request to form their own programs does not take into account previous historical experience. Instead, there is an over-enthusiasm for various art programs on computer platforms as a substitute for traditional training. As the practice of art universities shows, the reverse process is extremely difficult and with insufficiently satisfactory results. Also, the orientation of artistic specializations according to their professional needs is not taken into account. Age traditions and their interpretation need more understanding in the context of a particular artistic profession. There is a certain gradualness of the educational process in the field of artistic training. The system of art schools and vocational art colleges should provide an appropriate

basis. The first and second levels of education are designed to provide a solid foundation for higher art institutions, but do not perform this function. At the same time, the amount of independent work in universities increases due to classroom practical classes. This not only has a negative impact on artistic practices, but also contradicts the specifics of the structure of their educational system. The programs of creative institutions must take into account and not allow low standards for professional workload. The specificity of art institutions is based on constant practical improvement during classroom classes. The key to professional growth in professional skills is daily practical training under the supervision of senior mentors. This is the only way to educate a highly professional creative personality. In this aspect, creative institutions embody special educational programs and are carriers of high aesthetic and artistic meanings.

Key words: Professional training, fine arts, art education, specifics of teaching, creative personality.

Постановка проблеми. Умови мистецького виховання сьогодні є вкрай складними в силу різних причин. Сучасні реалії вимагають особливої уваги до процесів виховання, за таких обставин програми мистецьких закладів повинні бути націлені на оберігання творчої особистості. У цьому сенсі важливу роль відіграють шкільні уроки та художні школи, засадничою метою яких є опанування пластикою та здобуття просторового мислення.

Тенденції формування освітніх програм мистецьких закладів України за останнє десятиліття засвідчують неспроможність сучасних навчальних програм забезпечити відповідний базовий рівень підготовки. Нині гостро постає питання дотримання поступальності навчального процесу в мистецьких закладах різних рівнів. Більше того, за останнє десятиліття укорінилася згубна практика вступу до мистецьких вишів без належної підготовки. У таких умовах знижується рівень вимог до абітурієнтів. При цьому відбувається зменшення практичного обсягу аудиторних занять за сучасними мистецькими програмами. Недостатній рівень підготовки негативно впливає на загальний рівень освіти.

Специфіка виховного процесу творчої особистості, як показує історичний досвід, полягає в постійній комунікації з наставниками, що відзначається протяжністю в часі. Цей надзвичайно важливий аспект у системі мистецьких закладів є необхідною умовою становлення творчої особистості. Варто взяти до уваги й те, що колишні випускники згодом стають заміною своїм попередникам у викладацькому складі.

Аналіз попередніх програм і фондів робіт студентів засвідчує ефективність і значний методичний досвід викладацького складу, що забезпечувало відмінний результат в освітній практиці. На часі – новітнє прочитання цих програм і реалізація в сучасному освітньому просторі мистецьких закладів.

Історичний досвід мистецького виховання та його ідейно-сміслове наповнення дасть змогу підвищити якість освітніх програм у творчих закладах. Перегляд освітніх процесів у мистець-

ких закладах України сприятиме окресленню шляхів їх удосконалення та усуненню кризи творчого потенціалу нашої молоді.

Аналіз досліджень. Побудова сучасної освіти у творчих закладах, починаючи від проголошення Незалежності України й дотепер, залишається актуальним питанням. Багато статей, з огляду на динаміку змін освітніх програм у творчих закладах, присвячено цій темі. Так, на початку 1990-х років вийшли праці з педагогіки В. Галузинського та М. Євтуха (Галузинський, Євтух, 1995: 4), Д. Герцюк (Герцюк, 1999: 5,7), Р. Яців (Яців, 2006: 57–64). З початком 2000-х виходить стаття М. Михайлюка (Михайлюк, 2003: 142–145), де в короткому викладі здійснено аналіз динаміки змін у мистецькій освіті України. Водночас реформа творчих закладів вимагає ґрунтовного аналізу уніфікації тенденцій розвитку освітніх процесів.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан мистецької освіти як синтез європейського досвіду та системних напрацювань національної мистецької школи.

Для досягнення мети поставлені такі завдання:

- розкрити сутність мистецької освіти як системи, покликаної сформувати творчий потенціал особистості;
- розглянути сучасний стан мистецької освіти у вищих навчальних закладах;
- дослідити необхідність перегляду навчальних програм вищих мистецьких закладів.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи освітні практики у творчих закладах України, що припадають на початок ХХ ст. і донині, помічаємо збереження тяглості мистецьких традицій в освітньому процесі. Важливим підґрунтям сучасного освітнього процесу є історико-культурний складник. Мистецька спадщина давніх часів характеризується як єдиний освітньо-вишкільний процес, що підкреслює в дослідженні Р. Шмагало: «... мистецька освіта не розглядалася окремо від мистецтва, була підпорядкована йому як своєрідна сфера обслуговування», – й далі «Та й саме мистецтво, яке зародилося в лоні релігійних уявлень і переконань,

було суціль канонічним, звідси й освіта загалом була духовною...» (Шмагало, 2005: 6).

Система національної художньої культури наснажувалася новими досягненнями та ідеями, що ввібрали в себе монументальність Київської Русі, стилістичну вишуканість барокової епохи та все те цінне й прогресивне, що дало ХХ ст. Архітектор і педагог В. Кричевський у проекті Полтавського земства блискуче поєднав в органічне ціле модерн, ар-деко і національний складник. У цей час у Європі розвиваються конструктивізм та авангард, які інтенсивно впроваджуються в серійне виробництво, завдячуючи промисловим школам (передове мистецьке об'єднання «Bauhaus», створене Вальтером Гропіусом, успішно працює в Німеччині (Білик, 2010: 93)). Подібна концепція на наших теренах знаходить свій розвиток в І. Левинського (Нога, 2015: 116).

Поряд із філіями І. Левинського функціонує низка дрібніших промислових установ, які потребують спеціалістів із художньо-прикладними навичками. Р. Шмагало в науковій розвідці говорить про понад 200 мистецьких навчальних закладів різного типу, які діяли в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у контексті розвитку образотворчого, декоративно-ужиткового та промислового мистецтва (Шмагало, 2005: 9–10).

Виникла потреба й у фахівцях у монументальному мистецтві, цю лакуну заповнює всесвітньо відома школа Михайла Бойчука. Хоча художньо-освітня програма М. Бойчука, розпочата в стінах академії й утілена на конкретних об'єктах, була жорстко зупинена, усе ж принципи викладу матеріалу, зв'язок між теорією і практикою, вплив на формування майбутнього художника зберегли його послідовники. Ці часи сприяли народженню високої мистецької та педагогічної ідеї формування Академії мистецтв як осередку теорії та практики. Біля її витоків стояли кращі: В. Кричевський, М. Бойчук, О. Мурашко, Ф. Кричевський, Г. Нарбут, М. Бурачек, М. Жук та ін. Цей період в освітньому процесі позначений великим ентузіазмом художників різної мистецької направленості, котрі поставили перед собою єдину мету – формування духовно-мистецького центру освіти Української Держави.

Характеризуючи подальший розвиток художньої освіти, відзначимо вірність традиціям, збереженим і пронесеним крізь часи випробувань. В умовах нав'язування «єдино правильного методу» важко було розвивати питомі ознаки національної самобутності (Яців, 2006: 279–282). У ті часи державну мистецьку освіту у великому відсотку становили класичні дисципліни: рису-

нок, живопис, **практичні заняття** та композиція, які здійснювалися за фаховим спрямуванням. Ці дисципліни були й залишаються засадничими, з різницею лише в кількісному обсязі. За таких умов якість базису професійного складника залишалася високою.

Поступово система освіти змінюється. Зі здобуттям Україною Незалежності в державних навчальних закладах актуалізується увага до національно-історичного складника. Розпочинаються пошуки методів удосконалення мистецької освіти зі збереженням історичного складника, з одного боку, і наповненням сучасними сенсами освітньої програми – з іншого. Важливість залучення культурно-історичної спадщини та світових тенденцій в освітніх процесах ще в позаминулому столітті відзначив Джон Рьоскін: «Істинний вияв національної сили в мистецтві завжди залежний від того, **чи спрямована вона до мети, яку вказує віковий досвід**» (виділено згідно з оригіналом) (Рьоскін, 2015: 295).

Відкрилися кордони, розпочався освітньо-культурний обмін досвідом. Національно-культурний простір, який так довго перебував в ізоляції, наповнює новий струмінь мистецьких і технологічних досягнень Заходу. Ці інтеграційні процеси й досі проходять украй складно, ураховуючи специфіку національних творчих закладів.

Сучасна мистецька освіта – це складний механізм взаємопов'язаних процесів, вона вміщує великі освітні системи – систему вищої освіти, систему середньої спеціальної освіти, систему загальної середньої освіти. «... ці великі педагогічні системи окреслені Законом України «Про освіту» (стаття 43)...» (Герцюк, 1999: 5). І далі: «Педагогічні системи різняться між собою за педагогічною метою, змістом навчання, *контингентом вихованців, кваліфікацією педагогів* (курсив – авт.), формами...» (Герцюк, 1999: 7). Уся ця система покликана слугувати поступовому вихованню та зростанню майбутнього фахівця.

Ера високих технологій і швидкий розвиток науки вимагають новітніх підходів до питання вирішення творчої освіти. Існує велика кількість цифрових програм у мистецькому просторі, які блискуче забезпечують технічний результат роботи, з великою швидкістю розвивається Media Art. Наголосимо на тому, що без належного фахового володіння мистецькими навичками технічні засоби не працюють у повну силу. З іншого боку, основні вимоги в сучасній педагогічній сфері вищих художніх закладів зводяться до заглибленості в науково-дослідницьку сферу, яка пов'язана з цифровими технологіями, по суті, у фахове поле

мистецтвознавства. Як наслідок, фахова мистецька освіта (у широкому розумінні цього визначення) опинилася в складній ситуації. Утрачаємо безцінний практичний досвід старшого викладацького складу, який у силу об'єктивних факторів часто не встигає за розвитком технологічно-освітніх процесів. До цього додається відмова від попереднього відбору абітурієнтів за академічними рисунками. Це підтверджує відверто низький рівень підготовки абітурієнтів, що демонструють вступні іспити у виші (Туманов, 2010: 17, 23).

Також не зовсім зрозумілим є кількісне наповнення класичних академічних дисциплін. Як уже наголошувалося, мистецьке виховання багато в чому залежить від *часового фактору*. Вправність, зрілість і мистецька довершеність формуються за тривалий проміжок часу. Тільки забезпечивши постійне спілкування студента з учителем-наставником, можна сподіватися на досягнення творчих мистецьких висот. За визначенням В. Галузинського та М. Євтуха, «професійно-педагогічна діяльність викладача й навчальна діяльність студента є також взаємозумовленими та взаємозалежними (чим повніша ця єдність, тим вищим постає результат виховання)» (Галузинський, Євтух, 1995: 4). Тут ідеться не тільки про вправне оволодіння технічним інструментарієм класичного арсеналу, а й передусім про глибинне розуміння власної мети в мистецтві.

У цьому контексті доречно буде звернутися до практики М. Бойчука. Його школа є яскравим прикладом синтезу найкращих класичних традицій та авангардного мислення. У ній поєдналися два полярні досвіди: Сходу (і не лише візантійського світу) і сучасного митця Заходу (Кравченко, 2010: 17–18). Як відомо, майстер надавав велике значення навчально-методичній роботі й атмосфері навчання. Стіни майстерні, у яких працювали вчитель та учні, були ними спільно розписані, так само як і громадські об'єкти. Творча школа М. Бойчука дала Україні таких художників

і педагогів, як В. Седляр, І. Падалка, О. Павленко, М. Шехтман, К. Єлева та ін.

Такими ж принципами в педагогічній практиці керувався й інший видатний педагог – живописець В. Забашта. За його словами, тільки практика може давати правильні теоретичні висновки на складному творчому шляху (Логінський, 2010: 4). «Сьогодні студент, а завтра, можливо, викладач, професор, саме вони будуть продовжувати й направляти вже наступні покоління», – любив повторювати знаний художник-скульптор і педагог Д. Кравич (Кравич, 2010: 96).

Висновки. Отже, закономірність розвитку, виховання й навчання студентів і розробка програм для мистецьких закладів вимагає більш зваженого підходу з урахуванням їх специфіки. Реорганізація мистецької освіти потребує подальших переосмислень і пошуку нових методів у педагогічній практиці. Натомість помічаємо недооцінювання практичного складника та щораз глибше вкорінення комп'ютерних програм як заміни традиційного вишколу. Нехтування академічною підготовкою, її заміна цифровим інструментарієм є вкрай згубними.

Система мистецької освіти сьогодні потребує перезавантаження. Давно постало питання професійної направленості навчання з огляду на специфіку та особливості мистецької освіти. Класична освіта й сучасні модерні напрями не повинні перебувати в антагонізмі. Увага до технічного інструментарію, на наш погляд, повною мірою позбавляє національні освітні процеси мистецької смислової наповненості. Актуальними завданнями освітніх процесів мистецької школи є перегляд зіставлення відношень практичних і теоретичних занять у кількісному показнику; аналіз результатів у національних і зарубіжних школах щодо здобуття практичного та якісного досвіду впродовж навчального процесу; більш ретельне вивчення й обґрунтування специфіки творчого виховання в мистецьких закладах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик Н. Теоретичні основи рисунка в Баухаузі. *Вісник НАОМА*. 2010. Вип. № 17. С. 93.
2. Галузинський В. М., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія. Київ, 1995. 70 с.
3. Герцюк Д. Д. Про освіту. *Історія школи та освіти в Україні*. Львів : ЛНУ, 1999. С. 5, 7.
4. Забашта В. І. Із розмови автора з В. І. Забаштою. 2010. Інтерв'ю зберігається в архіві автора.
5. Кравченко Я. О. Школа Михайла Бойчука. *Тридцять сім імен. Майстерня книги*. 2010. С. 17–18, 334.
6. Кравич Д. Творча робота викладачів і навчальний процес. *Вісник ЛНАМ*. 1998. Вип. № 9. С. 96.
7. Михайлюк М. Я. Мистецька освіта в контексті державних стандартів. *Вісник НАОМА*. Вип. № 10. С. 142–145.
8. Нога О. Український стиль церковному мистецтві Галичини кінця XIX початку XX століть. Львів : Українські технології, 1999. С. 116.
9. Рескин Дж. Лекции об искусстве. Санкт-Петербург : Азбука-Аттикус. 2015. С. 295.
10. Туманов І. М. Теоретико-методологічні основи комплексного навчання. Рисунок. Живопис. Скульптура : навчальний посібник. Львів, 2010. С. 17, 23.

11. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст.: структурування, методологія, художні позиції. Львів : Українські технології, 2005. С. 6, 9–10, 279–282.

12. Яців Р. Реальність та утопічність «центру» в мистецько-освітніх домаганнях українців. *Українське мистецтво XX століття: Ідеї, явища, персоналії* : збірник статей. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. С. 57–64.

REFERENCES

1. Bilyk N. Teoretychni osnovy rysynky v Bayhayzi. [Theoretical foundations of drawing at the Bauhaus]. *Visnyk NAOMA*. 2010. Issue № 17. P. 93 [in Ukrainian].

2. Galuzinsky V.M. Yevtukh M.B. Pedagogika: teoriya i istoriya. [Pedagogy: theory and history]. Kyiv, 1995. P. 4 [in Ukrainian].

3. Hertsyuk D.D. "Pro osvity". [On education]. Lviv, 1999. P. 5, 7 [in Ukrainian].

4. Zabashta V.I. [From the author's conversation with Zabashta. The manuscript of the interview is stored in the author's archive]. 2010 [in Ukrainian].

5. Kravchenko Ya.O. Shkola Myhaila Boichyka. Trytsiat sim imen. [Mikhail Boychuk School. Thirty-seven names]. *Maisternia knyhi*, 2010. P. 17– 18, 334 [in Ukrainian].

6. Krvavych D. Tvorchy roboty vykladachiv i navchalnyi proces. [Creative work of teachers and the educational process]. *Visnyk LNAM*. 1998. Issue № 9 P. 96 [in Ukrainian].

7. Mikhailyuk M.Ya. Mystetska osvita v konteksti derjavnih standartiv. [Art education in the context of state standards]. *Visnyk NAOMA*. 2010. Issue № 10. P. 142–145 [in Ukrainian].

8. Noga O. Ykrainsii styl v tserkovnomy hrami Halychyny kintsia XIX pochatky XX stolit. [Ukrainian style in the church art of Galicia in the late nineteenth and early twentieth centuries]. Lviv: Ukrainski tekhnologii, 1999. P. 116 [in Ukrainian].

9. Reskin J. Lectures on art. Saint Petersburg : Alphabet-Atticus, 2015. P. 295 [in Russian].

10. Tumanov I.M. Teoretyko-metodolohichni osnovy kompleksnoho navchannia Rysynok, Zhyvopys, Skylptyra. [Theoretical and methodological foundations of complex learning Drawing, Painting, Sculpture]. Lviv: Avers. 2010. P. 17, 23 [in Ukrainian].

11. Shmagalo R. Mystetska osvita v Ykraini sereyny XIX – sereyny XX st.: strykyryvannia, metodolohia, hydozni pozytsii. [Art education of Ukraine in the mid-nineteenth – mid-twentieth century: structuring, methodology, artistic positions]. Lviv: Ukrainski tekhnologii, 2005. P. 116, 9–10, 279–282 [in Ukrainian].

12. Yatsiv R. Realnist ta ytopichnist "tsentry" v mystetsko-osvitnih domahanniah ykrainsiv. *Ykrainske mystetstvo XX stolittia: Idei, yavyscha, personalii*. [Art education of Ukraine in the mid-nineteenth – mid-twentieth century: structuring, methodology, artistic positions]. Lviv: Collection of articles. 2006. P. 57–64 [in Ukrainian].